

הלכות פסח תעו

תב

תעו דיני אכילת האפיקומן וכו' י"א סעיפים:

א בזמן שביט המקדש היה קיים היו אוכלין הפסח בסוף כל הסעודה^א כדי שהיה נאכל על השועב^ב דהיינו שהפסח יהא גמור כל השביעה^ג כדי שהיה נהנין באכילתו והתשוב להם שאכילת כל הקדשים^ד צריך להיות דרך חשיבות וגדולה שנאמר וקרשי בני ישראל לך נתתם למשחה כלומר לגדולהו וחשיבות כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים:

ב ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן^ה כלומר שלא יהיו נפטירין מאכילת הפסח באפיקומן (פרוש אפיקומן כלומר הוציאו והביאו מוונות ומאכלים על השולחן^ו) דהיינו שלאחר אכילת הפסח לא יאכלו שום מין מזון ומאכל בעולם^ז שלא יעבור מעם הפסח מפני^ח על ידי מעם אותו מאכל:

ג ועכשיו שאין לנו פסח צריך כל אחר^ט לאכול כוית^י [מצה] וזכר לפסח^{יא} מלבד המצה שאכל לשם אכילת מצה וצריך לאכול כוית זה לאחר גמר כל הסעודה כמו הפסח^{יב} ולא יאכל אחריו שום מאכל^{יג} כמו אחר הפסח^{יד} וכוית זה נקרא אפיקומן^{טו}.

ולכתחלה מוב לאכול שני זיתים^{טז} אחר זכר לפסח ואחר זכר למצה הנאכלת עם הפסח^{יז} ואם קשה עליו לאכול שני כויתים על כל פנים לא יפחות מכזית^{יח}:

ד האפיקומן צריך לאכלו בהסיבה^{יט} ויש אומרים^כ שאין צריך ויש לסמוך על דבריהם לענין דיעבור^{כא} שאם שכח ואכלו בלא הסיבה אין צריך לחזור ולאכול:

ה יש נוהגין ליטול האפיקומן כרוך כמטפחת ומשלשין אותו לאחוריהם על כתפיהם והולכין בכית כד' אמות ואומרים כך היו אבותינו הולכין משארותם צרותות בשמחות על שבתם^{כב} ואח"כ אוכלין אותו ובמדינות אלו אין נוהגין כן^{כג} אלא מוציאין אותו מתחת המפה שהצניעוהו שם ואוכלין אותו^{כד}:

רמב"ם פ"ח ה"ט. רא"ש שם. מור וש"ע סי' תעו ס"א.
 וראה גם לקמן שם ס"א.
 יט רא"ש שם.
 כ ב"י סי' תעו ד"ה והו' שכתב. וראה לביש שם ס"א.
 כא ומה"י סדר התורה. דרכי משה ס"ק א. מ"ח ד"ה ומ"ש ויש אומרים. ס"ז ומ"א סק"א.
 כב ב"ח שם. מ"א שם (לצאת גם לדיעת רש"י ורשב"ם שם ד"ה אין מפטירין, שהוא זכר למצה הנאכלת עם הפסח).
 כג מהר"ל שם. דרכי משה שם. ס"ז ומ"א שם. ובסודור: ואח"כ יקח האפיקומן ויחלקו לכל בני ביתו לכל אחר כוית. וראה לקושי מענים ומנהגים שם, שאם קשה לו לאכול שני זיתים ואוכל רק כוית אחר, עליו להתנות שהוא זכר ע"פ הדיעה שהלכה כמותה. וראה שלחן המלך ה"ב ע' קה הערה 5.
 כד רא"ש פ"י סי' כ. טור סי' תעו. שו"ע ס"א. וראה גם לעיל סי' תעב ס"ד. וז"ה בסידור.
 כה משמעות רמב"ם פ"ז ה"ח.
 כו פרוח ס"א. וכדלעיל סי' תעו ס"ב מאכילת כרוך.
 כז שפנות יב, דל. ש"ת רש"י סי' פח. וראה לעיל סי' תעו סוף סל"ה.
 כח ד"י סוף סק"א.
 כט מור וש"ע ס"א. וכדלעיל שם.

א רשב"ם קטב, כ ד"ה כנון. רמב"ם פ"ח ה"ט.
 ב ברייתא דף ע, א.
 ג ראה רש"י ספ"ג, ב ד"ה ובמועט. ורמב"ם שם, ובחל קרבן פסח פ"ח ה"ג.
 ד רש"י שם, ודף ע, ה"א ד"ה על השבע.
 ה רשב"ם שם. וראה לקושי ה"א ע' 58 הערה 44.
 ו במדבר דף ה.
 ז סוטה פ"ג, א ושי"ג.
 ח סוטה שם.
 ט חנוכה קט"ז, ב.
 י רשב"ם שם ד"ה מפטירין.
 יא רש"י שם ד"ה וגוליא. רשב"ם שם ד"ה כנון. ספר הפרס לרש"י ה"ל פסח.
 יב שוואל שם. רמב"ם פ"ח ה"ט.
 יג רשב"ם שם.
 יד ש"ע ס"א. וראה לעיל סי' תנח ס"ז שצריך כוית לכל אחד מבני ביתו. וז"ה בסידור: ויחלקו לכל בני ביתו לכל אחד כוית.
 טו רמב"ם פ"ז ה"א. פ"י ה"ט. מור וש"ע שם.
 טז רא"ש שם. מור וש"ע שם. וראה גם לעיל סי' תעו סל"ה.
 יז רא"ש שם. מור וש"ע שם.
 יח שוואל שם קטב, ב ובלישנא קמא. ר"ף (כ, א).

הלכות פסח תעו

תג

ז צריך לזהר לאכול האפיקומן קודם הצות לילה² כמו הפסח שלא היה נאכל אלא עך הצות³² ולבתולה מוב להקדים את עצמו לגמור את ההלל שאחר ברכת המזון קודם הצות³²:

ז אם שכח לאכול אפיקומן ונזכר לאחר שנטל מים אחרונים או לאחר שאמר הב לן וניכר אף על פי שכבר הסיד דעתו מהאכילה וכשנמלך לאכול עוד צריך הוא לברך ברכה ראשונה על מה שרוצה לאכול כמו שנתבאר בסיומ קע"מ³² מכל מקום האפיקומן יאכל בלא המוציא³² לפי שאין האפיקומן תלוי בדעתו כלל שבעל כרחו חייב לאכלו לפיכך אף אם הסיד דעתו מהאכילה אין בכך כלום כיון שאין הדבר תלוי בדעתו³² וזהו לטול ידיו בלא ברכה קודם אכילת האפיקומן כמו שנתבאר בסיומ קע"מ³²:

ח ואם לא נזכר עך לאחר שבירך ברכת המזון קודם שבירך בורא פרי הגפן על הכוס ישול ידיו (ויברך על נטילת ידים³²) ויברך המוציא על האפיקומן³² ויברך ברכת המזון ואח"כ יברך בורא פרי הגפן על הכוס³².

ואם לא נזכר עך לאחר שבירך על הכוס ישתנו ויטול ידיו ויברך המוציא על האפיקומן ואח"כ ברכת המזון בלא כוס³² שלא יהא כמוסוף על מנין הכוסות שתקנו חכמים³² (וטוב שימוזג כוס קודם ברכת המזון ולא ישתנו מיד אחר ברכת המזון אלא יגמור עליו ההלל וההגדה ואח"כ ישתנו³²) ואף שיש אומרים³² שכל ברכת המזון מעונה כוס לשותתו מיד אחר ברכת המזון³² מכל מקום הרי עכשיו אין אנו נוהרין בכך כל ימות השנה ואנו מברכין לפעמים ברכת המזון בלא כוס לפי שאנו סומכין על האומרים³² שברכת המזון אינה מעונה כוס כמו שנתבאר בס"ק פ"ב³²:

ט וכן אם נזכר לאחר שהתחיל לגמור ההלל יגמור ההלל וההגדה וישתה הכוס ואח"כ ישול ידיו ויאכל האפיקומן ויברך ברכת המזון בלא כוס³².

קנה ס"ב, ולקמן תפס ס"ג, שאם אוכל פחות ממצודה, נוטל ידיו בלי ברכה.

לח ראב"ה ס' תהכה (ע' 168). מור וש"ע ס"ב.

לט כ"י ד"ה ומו"ש רבנו בשם. רמ"א ס"ב.

מ שו"ת הרשב"א ח"א ס' רלו. רבנו יודים ג'ה ח"ד

(מר, א) בשם הראב"ד והרשב"א. מ"א סק"ד. ח"י

סק"ד שכן הסכמת האחרונים.

מא מ"א שם.

מב מר"ם חלואה ק"פ, א. השולחן ח"ג שער ג' ת"א

ט"ו סק"ז (כפרות הא' שביר אפרים שם). ויתבאר

לקמן בסוף הסעיף.

מג דעה הא' דלעיל ס' קפב ס"א, וש"נ.

מד כדלעיל ס' רצ"ג ס"ז וקו"א שם סק"ד (ולא ידחה

את לאחר ההלל וההגדה כדלעיל במוסר).

מה דעה הב' דלעיל ס' קפב ס"א, וש"נ.

מו ס"א. שכן נוהגין עכשיו (שאין צריך לחזר אחריו,

ובחזיר אין צריך כוס כלל). וכיון שאין נודרים מזה כל

השנה אף עתה יברך בלא כוס (מ"א ס"ק ד), או לא

ישתנו מיד (כדלעיל במוסר).

מז הראב"ד בתוספת העים ס' לב. שו"ת הרשב"א

הנוהגות ס' רב. מ"מ פ"ה ה"ג. הובא כ"י שם.

ל רבא קב, ב. תוס' מנילה כא, א ד"ה לאתוי. רא"ש

פ"א ס' לח, שכן נהג ר"ת. מור וש"ע ס"א. וכו"ה

בסדרו. וראה גם לעיל ס' תנח ס"ב. וראה ספר המנהגים

הב"ד ע' 38, שבליל הסדר השני לא מקפידים בכך.

לא משנה ובוהם נג, ב. רבי אלעזר בן עזריה בברייתא

פסחים שם. רשב"ם הל' קרבן פסח פ"ה דמ"ו.

לב הר"י. שו"ת הרשב"א ח"א מוס"ף תמה, ור"ן (כו,

ב) ד"ה רס"ב בשם התוס' [ואכל ראה תוס' מנילה

שם]. רמ"א ס"א. וראה ספר המנהגים – הב"ד ע' 41,

שאין נזקקין בזה.

לג ס"ה (לענין נטיל מים אחרונים). וראה שם ס"ב ומ"ד

(ב' דעות לענין אכור נזכר ברכת המזון, ומספן ברכות

להלל). וראה גם לעיל ס' רע"א ס"ב.

לד מור בשם הר"ן פריק, בהגהות סמ"ק ס' ריש (ע' רכב)

אות ד. שו"ע ס"ב.

לה ראה מור שם בשם הר"ן פריק. לבוש ס"ב. מ"א

ס"ב.

לו ראה שם ס"ה, שכשצריך לברך המוציא משום הסח

הדעת צריך נטיל (וראה ס' קס"ב דהיינו בברכה).

מז מ"א"כ כאן שאינו צריך לברך המוציא.

לז כדלעיל ס' קס"ב ס"ב (במקום שצריך לברך המוציא).

וראה משנה בירורה שעה"צ ס"ק מ. וראה לעיל ס'

הלכות פסח תעו

תר

וכי שמחמיר על עצמו כל ימות השנה ונזהר שלא לברך ברכת המזון בלא כוס¹⁰⁰ אם נזכר קודם שהזכיר את השם בחתימה שלאחר ההלל (דהיינו ברוך אתה ה' מלך מהולל כו' או ברוך אתה ה' אל מלך גדול כו' כמו שיתבאר במסו"ת¹⁰¹) יפסיק במקום שזכר ויטול ידיו ויאכל האפיקומן ויברך ברכת המזון על כוס זה ולא ישתנו מיד לאחר ברכת המזון אלא יהזור ויתחיל לא לכו ויגמור ההלל וההגדה וישתה הכוס¹⁰² ואף על פי שאין עושים שתי מצות על כוס אחד¹⁰³ מכל מקום כיון שעבשיו נתפשט המנהג כהאומרים ברכת המזון אינה מעונה כוס¹⁰⁴ אם כן אינו עושה על כוס זה כי אם מצוה אחת מעיקר הדין דהיינו גמר ההלל וההגדה¹⁰⁵.

אבל אם לא נזכר עד לאחר שהזכיר את השם שבחתימה יגמור את החתימה וישתה הכוס ואח"כ יטול ידיו ויאכל האפיקומן ויברך ברכת המזון בלא כוס¹⁰⁶ שלא להוסיף על מנין החסות ואף שהוא מחמיר על עצמו כל ימות השנה שלא לברך ברכת המזון בלא כוס מכל מקום עבשיו אי אפשר לו לעשות בענין אחר אם לא שלא יאכל האפיקומן כלל ומוטב שיניח זוירתו וינהג כמנהג הפשוט לברך ברכת המזון בלא כוס ממה שלא יאכל אפיקומן כלל.

שאי אפשר לו לאכול האפיקומן קודם שתיית כוס רביעי לפי שלאומרים ברכת המזון אינה מעונה כוס הרי הוא עושה איסור כמה שמפסיק הרבה בין גמר ההלל וההגדה לשתיית הכוס באכילת האפיקומן וברכת המזון ואינו שותה מיד לאחר חתימת ההלל כתקנת הממון והאומרים שברכת המזון מעונה כוס הרי הוא עושה איסור כמה שהוא אומר ב' מצות על כוס אחד וגם כמה שמפסיק באכילת האפיקומן בין חתימת ההלל לשתיית הכוס שלאחר ברכת המזון (אבל ברכת המזון אינה חשובה הפסק לאומרים שאף היא מעונה כוס שהרי אומרים יקנה¹⁰⁷ על כוס אחד¹⁰⁸) וגם אי אפשר לו לחזור ולזכר גמר ההלל וההגדה עם החתימה אחר ברכת המזון על כוס שלא יברך ברכה לבטלה דהיינו ברכת החתימה שכבר אמרה פעם אחת:

י אם נאבד האפיקומן אם יש לו מצת מצוה אחרת¹⁰⁹ בין שלימה בין שבורה יאכל ממנה (ואם אין לו עוד מצת מצוה יאכל ממצה אחרת שהיא שמורה מחימוץ¹¹⁰ משעת קצירתה¹¹¹ או משעת לישתה¹¹² ואילך וכל המצות שלנו הן שמורות משעת לישה ואילך¹¹³ וכשרות לאפיקומן¹¹⁴ שאף שיש לחוש שמה נעשו ע"י חרש שומה וקמן שאין בהן דעת

אחד, כשאפשר), ובמסנן שם (המנהג למעשה).
נד כנסמן לעיל בתחלת הסעיף.
נה פסחים קב, ב (שאין חשש בהו משום ב' מצות על כוס אחד), ואין חוששים להפסק.
נו אור זרוע ח"ב סי' רצג, דרכי משה סי' ג, וראה לעיל סי' תנג ס"ד.
נז רוקח סי' רפג, ב"י סוף הפ"י, ורמ"א סוף סי' ב.
נח כדלעיל סי' תנג ס"א.
נט כדלעיל שם ס"א.
נז שולחן הרא"ש כלל ד' סי' ה, טור ושו"ע סי' ב, וראה לעיל שם ס"ד, שנאמן מכות דע"מ, כדעת הב' דלעיל שם.
סא לבוש סי' ב.

מא מ"א ס"ד (שהאמור לעיל הוא רק באינו נזהר כל השנה). וראה חילוק זה גם לעיל סי' רצו ס"ג וק"א שם סי' ב, ובי' רצג ס"ז.
מב סוף א.
מג ד"א ריש סק"ו (כפירוש מחצית השקל שם), וכדלעיל סי' (במוסרי) ושי"ט (אלא שכאן התירו אף שהתחיל ההלל).
מא פסחים קב, ב ושי"ט וכדלעיל סי' רעא סי' ב, רצג ס"ז.
מב כדלעיל סי' תש"ג.
מג ראה מ"א סי' קמו סוף סק"א (שאין עושין חבילות דוסא בב' מצות של חובה), סי' רצג שם (שאף כי שלא נזהר כל השנה אין אומרים ב' קדשות על כוס

הלכות פסח תעניתהע

הה

לשומר מחימוץ לשם מצת מצוה¹⁰ מכל מקום כל ספק דברי סופרים להקל¹¹ ואם יש לו ג' מצות מצוה לליל ב' ישובר התיבה מהאמצעות ויאכל בליל א' (עיין סי' תנ"ח¹²):
יא הנהגין לקבוע התיבת אפיקומן ותלותה אין בזה איסור משום נוקב ביו"ט¹³ לפי שאיסור עשיית נקב אפילו בשבת אינו שייך באוכלין אלא בעצים ואבנים ומתכות וכיוצא בהם¹⁴ (משאר דברים הראים לעשות מהן כלים עיין סי' שצ"ד¹⁵):

תענה שלא לאכול אחר אכילת אפיקומן וכו' ו' סעיפים:

א אחר אכילת אפיקומן אסור לאכול שום מאכל בעולם¹⁶ הוין מצוה שמורה¹⁷ משעת קצירה או משעת לישנה¹⁸ כדי שלא יעבור מפיו מעם מצוה שמורה¹⁹ של האפיקומן על ידי מעם אותו מאכל כמו שנתבאר בס' תע"ז²⁰.

אבל מותר לשתות כל המשקין²¹ שאינן משכרין (אבל משקין המשכרין אסור לשתות ממעם שיתבאר בס' תפ"א²²) לפי שמעם השתיה אינו מעכיר את מעם האכילה מפיו.

ויש חולקין על זה ואומרים²³ שמעם כל המשקין מבטל מפיו את מעם מצוה שמורה של אפיקומן הוין ממים וכיוצא בהם כמו שיתבאר בס' תפ"א²⁴ ויש לחוש לדבריהם אם לא לצורך גדול²⁵:

ב לא יאכל האפיקומן בשני מקומות²⁶ ואפילו בחדר אחד לא יאכלנו בב' שולחנות²⁷ מקצתו בשולחן זה ומקצתו בשולחן זה לפי שהאפיקומן הוא זכר לפסח²⁸ ואסור לאכול מן הפסח בשני מקומות שנאמר²⁹ בבית אחד יאכל:

ג מי שיטן באמצע אכילת האפיקומן וניער משנתו אסור לו לחזור ולאכול עוד מן האפיקומן³⁰ אפילו לא אכל עדיין כזית³¹ לפי שהשינה חשובה הפסח בין אכילה לאכילה וכשאוכל אחר השינה הרי הוא כאוכל במקום אחר שלא במקום הראשון³² ואסור לאכול האפיקומן בשני מקומות³³:

ח דרכ רבנו יונה. הובא בדא"ש פ"י סי' לג. ובגמ' סי' תפא.
ט סעיף א.
י ר"ף (כז, א). רא"ש שם, ממשנתו רב יוסף טוב עלם. מור בשם הגאונים. רמ"א סי' תפא ס"א. מ"א כאן סק"א. וראה לקוטי טעמים ומגדים להגש"פ ד"ה ויהיה. שולחן ערוך ח"ב ע"ג קט הערה 1.
יא ס"א. ובסדר: יודר שלא ישתה אחר האפיקומן וראה לקוטי טעמים ומגדים להגש"פ ד"ה שלא ישתה. דמסתמית דבריו משמע שמכל שתיה יודר ואפילו ממים. וראה שם ר"ה יודר (הא).
יב וז"ל לקמן שם.
יג דשב"ש קב, א ד"ה ישנו. ודא"ש פ"י סי' לד (וראה קרבן נתנאל שם אות ח). מור רמ"א ס"א.
יד ח"א סק"ב.
טו כדלעיל סי' תע"ז.
טז שמת יב, מו. רבי יהודה בברייתא פז, א.
יז עובדא דרבה קב, ב. כפרוש רשב"ם שם ד"ה היה. דמבי"ט פ"ה ה"ד. שו"ע ומה"א ס"ב.
יח ומשמעות רמ"א שם ואדו"ס. וראה גם לקמן סי' תע"ט.
יט רשב"ם קב, א ד"ה ישנו. מור. לבוש ס"ב. מ"א סק"ג. כ כדלעיל ס"ב.

סב כדלעיל שם ספ"ו וס"י תפ"א. וראה מהר"ל הל' אפיקול המצות (ע"י ספ"א). הובא בדא"ש סי' תנ"ח סק"א (שמענום זה טוב שישאר בר יעת יתקמם בכל התיקונים של כל המצות). לעיל שם ס"ב (שעב"פ עזיקר מקלים כקמן ועוד עמוד על גביו).
סג ביצה ג, ב. ודיינו אפיקומן שהוא מ"מ, כדלעיל ס"ב. וראה גם לעיל סי' תנ"ח ס"א.
סד סעיף ב' (שהאמצעות אינה צריכה להיות שלמה מניקיר הדון).
סה ח"א סי' תק סק"ג. ח"י סוף סק"ג. וראה גם לקמן שם ס"א.
סו ראה המב"ם הל' שבת פ"ו ה"א.
סז ס"ב. וראה לעיל סי' שכח ס"ב.

סימן תענה

א שמואל קוט, ב. מור שו"ע ס"א.
ב משמעות הרא"ש פ"י סי' לה. וראה נשעי גבריאל פסח ח"ג ע"י תלה.
ג כדלעיל סי' תע"ז.
ד נגרא שם ורשב"ם ד"ה אין מנפירין.
ה רא"ש שם. וראה גם לקמן סי' תפ"ב סעי' א"ג.
ו לבוש ס"א.
ז ס"ב וס"ג.